

INDRE ØSTFOLD
KOMMUNE
- på kornet

Handlingsplan for språk og kommunikasjon

IØK Barnehage

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	2
1.1 Helsestasjonen.....	2
2.0 Teoretisk forankring	4
2.1 Språkets inndeling.....	4
2.2 Språktilegnelse.....	4
2.2.1 Språkvansker.....	5
2.2.2 Flerspråklighet.....	6
3.0 Metoder for lærings- og utviklingsstøtte	8
3.1 Sosiokulturelt læringssyn.....	8
3.2 Prinsipper for lærings- og utviklingsstøtte.....	8
3.3 De spontane lærings situasjonene.....	9
3.4 De formelle lærings situasjonene.....	9
3.5 ASK- Alternativ og supplerende kommunikasjon.....	10
3.6 Valg av metoder.....	10
3.6.1 Didaktisk lesepraksis.....	10
3.6.2 Tankekart.....	11
4.0 Språkutvikling- skjematisk oversikt	12
5.0 Foreldresamarbeid, observasjon, kartlegging og dokumentasjon	18
Vedlegg	
TRAS sjekkpunkter	19

1.0 Innledning

Denne planen gjelder for alle de kommunale barnehagene i Indre Østfold kommune. Planen skal bidra til et likeverdig tilbud i kommunens barnehager når det gjelder språk, lesing og skriving. Et likeverdig tilbud kan føre til utjevning av forskjeller, bidra til at alle barn får støtte i sin språkutvikling og gi alle barn like muligheter til å føle seg inkludert i et fellesskap.

Tidlig og god språkstimulering er viktig for barns utvikling både på kort og lang sikt. Språket er sentralt for læring og utvikling av kognitive ferdigheter, kommunikasjon og sosiale relasjoner. Språk gir fellesskap, identitet og tilhørighet i samfunnet vi lever i. Barn med gode språkferdigheter opplever større grad av trivsel og mestring i hverdagen. Dette kan man se allerede før barna er tre år. Språkferdighetene til barn i barnehagealder kan gi et bilde av senere leseferdigheter. De barna med et stort og variert ordforråd har bedre forutsetninger for å utvikle god leseforståelse senere (St. meld 6 2019- 2020).

Planen er ment som støtte i utarbeidelse av lokale planer for arbeidet med språk, lesing og skriving.

1.1 Helsestasjonen

Helsestasjonen tilbyr jevnlig konsultasjon for barn mellom 0 og 6 år. På disse konsultasjonene er barnets språk og kommunikasjonsferdigheter et tema.

I foreldreveiledning fra 0- 12 måneder er det fokus på

- samspill i form av blikkontakt, prat, regulering
- turtaking i samspillet
- vurdering av barnets oppmerksomhet
- benevning av dagligdagse aktuelle gjenstander og situasjoner
- snakke med barnet om det som skal skje
- herme etter barnets lyder som en bekreftelse på det barnet formidler
- bruke pekebøker og bilder fra tidlig alder
- lydproduksjon utvikling fra 6 uker til 12 måneder
- anbefale bruk av morsmål i hjemmet
- oppfordrer til barnehagestart fra 1-årsalder

Ved 10 måneders alder deles det ut en pekebok og en brosjyre fra biblioteket. Denne informerer om viktigheten av lesing med barnet.

Under konsultasjonene på helsestasjonen observeres, kartlegges og vurderes barnets språk og kommunikasjonsferdigheter. Dette gjøres i samråd med foreldrene ut ifra språklige milepæler. For barn med annet morsmål enn norsk, er det språkutvikling på morsmålet som skal vurderes.

Språklige milepæler	
12 måneder	Forståelse, lydproduksjon, ordproduksjon og herming
15 måneder	Progresjon i forståelse, lydproduksjon, ordproduksjon og herming
18 måneder	Indikasjon ved manglende progresjon i forståelse, lydproduksjon, ordproduksjon, og herming
2 år	Ordproduksjon, 2-3 ordssetninger, språkforståelse, oppmerksomhet
4 år	Kartlegging av språk (Språk 4): Kartleggingen omfatter ord og begreper, årsak-virkning, telling, farger, preposisjoner, herme etter setning, vurdering av uttale, oppmerksomhet og konsentrasjon, samhandling. I tillegg foretas det syn og hørselsundersøkelse.

Ved behov settes det opp ekstrakonsultasjoner med foreldrene. Ved manglende utvikling og progresjon fra 2 år og oppover tar helsestasjonen kontakt med barnehage. Jmfør system for samhandling kan tverrfaglig møte benyttes. Dersom barnet ikke går i barnehage tas direkte kontakt med PPT for drøfting.

Helsestasjonsprogrammet	
1-3 dager etter hjemkomst	Hjemmebesøk av jordmor
7-10 dager etter fødsel	Hjemmebesøk av helsesykepleier
4 uker	Helsesykepleier
6 uker	Helsesykepleier og lege
3 måneder	Helsesykepleier
4 måneder	Gruppekonsultasjon
5 måneder	Helsesykepleier
6 måneder	Helsesykepleier og lege
8 måneder	Gruppekonsultasjon
10 måneder	Helsesykepleier
12 måneder	Helsesykepleier og lege
15 måneder	Helsesykepleier
18 måneder	Helsesykepleier
2 år	Helsesykepleier og lege
4 år	Helsesykepleier

2.0 Teoretisk forankring

2.1 Språkets inndeling

Språket kan deles inn i de tre områdene innhold, form og bruk. Disse områdene henger tett sammen og er overlappende. Det er disse områdene til sammen som utgjør et barns språklige kompetanse, både muntlig og skriftlig. Derfor er det viktig at det jobbes med alle tre områdene i språkarbeid med barna.

Området innhold (semantikk) handler om ordenes mening og meningen i kommunikasjonen. Form (morfologi, syntaks og fonologi) handler om hvordan ordene er bygget opp, setningsoppbygging, grammatiske prinsipper og uttale. Området bruk (pragmatikk) refererer til språket i bruk, altså den sosiale siden av språket. Det handler om hvordan språket tilpasses til situasjonen og konteksten, og til mottakeren.

2.2 Språktilegnelse

Barns språkutvikling er avhengig av biologi og miljø. Biologiske faktorer handler om hjernens og sentralnervesystemets oppbygging /struktur og sansene, særlig syn og hørsel. Språktilegnelse er en del av barns kognitive utvikling. Språk og tenking er knyttet sammen. Kognitive aktiviteter som organisering av tankene, hukommelse og problemløsning er avhengig av språket, samtidig som kognitive aktiviteter er viktig for språkutviklingen. Motivasjon, samspill og oppmerksomhet er grunnleggende kognitive faktorer for at språket skal utvikles som normalt (U. Espenakk, M. Klem, A.L. Rygvold, E. Ottem, V. Saltveit, 2007).

Biologiske faktorer alene er ikke tilstrekkelig for at barnet skal ha en normal språkutvikling. Det er også avhengig av miljøet rundt seg.

«illustrasjon Ann Kristin Ruud Christiansen»

Når barn lærer seg ord skiller vi mellom breddeordforråd og dybdeordforråd. Breddeordforråd består av alle ord barnet kan si/ benevne. Dybdeordforråd handler om begrepsforståelse. Det vil si alle de assosiasjonene barnet har til ordene det har lært, at det knytter mening til ordene det bruker. Et bredt ordforråd og god begrepsforståelse gjør det lettere for barnet å tilegne seg ny læring. Språk utvikles vet at de enkelte språkdelenes bygger på hverandre. Barnet setter ordene de kan sammen til setninger for å uttrykke ønsker, behov og opprette delt fokus. De øver på å bruke begrepene i en meningsfull sammenheng etter hvert som begrepsforståelsen øker. De tilegner seg grammatiske ferdigheter, fortellerkompetanse, korrekt uttale og språklig bevissthet gjennom å observere, lytte til og delta i språklige samspill med andre barn og voksne. Alt dette er helt grunnleggende for utvikling av lese- og skriveferdigheter.

I IØK sine barnehager skal alle barn daglig få delta i:

- Hverdagsamtaler med personalet. Barnet skal få muligheter til å fortelle om hendelser og opplevelser som betyr noe for barnet.
- Språklige aktiviteter hvor barna får mulighet til å gjenfortelle hendelser det har opplevd.
- Språklige aktiviteter som gir barna mulighet til å beskrive gjenstander, konkrete og bilder.
- Språkstimulerende aktiviteter som øker barnas språklige bevissthet.

2.2.1 Språkvansker

Et barn med språkvansker har utfordringer med å forstå og/ eller produsere språk. Språkvansker innebærer vansker med en eller flere av språkets tre områder (form, innhold og bruk) eller samspillet mellom disse områdene. Språkvanskene kan enten være assosiert med en diagnose eller være en medfødt utviklingsmessig språkforstyrrelse (DLD). Dette gjelder for både enspråklige og flerspråklige barn, men det er vanskeligere å avdekke DLD hos et flerspråklig barn. Selv om et flerspråklig barn har svakt ordforråd, usikre bøyingsformer og feil i setningsoppbygging på norsk betyr ikke dette at barnet har DLD. Det er nødvendig å kartlegge alle språkene barnet har for å se på den samlede språkkompetansen.

Det er viktig å være oppmerksom ved

- stille spedbarn med lite babling
- liten interesse for sosialt samspill
- mangelfull oppmerksomhet overfor språk
- barn som ikke bruker ettordsytringer ved 1 ½ års alder
- 2-åring med mangelfull språkforståelse
- 3-åring som ikke produserer ytringer på 3 ord eller mer
- vansker med å oppfatte språklige beskjeder
- liten interesse for bøker, og i å bli lest for
- problemer med å lære nye ord
- lite ordforråd for alderen
- 3-4 åringer som er vanskelig å forstå
- 5-åring som har lite ordbøyninger og enkel setningsstruktur
- barn som helst leker med yngre barn

Hvordan kommunisere med et barn med DLD

Få barnets oppmerksomhet før du snakker

Forklar betydningen av nye ord ved hjelp av visuell støtte

Legg til ord for at barnets setninger skal bli fullstendige

Ikke si for mye på en gang

«Illustrasjon Ann Kristin Ruud Christiansen»

2.2.2 Flerspråklighet

Det å lære seg et nytt språk tar lang tid. Det tar 2-3 år å utvikle et hverdagsspråk, og 5-7 år å lære seg akademiske begreper som er nødvendig for å mestre undervisning i skolen. Avgjørende for hvor fort og godt barna lærer seg et nytt språk er at de tar del i et godt språkutviklende miljø, samt at de eksponeres ofte for språkene de skal lære. Flerspråklige barn vil sannsynligvis eksponeres mindre for hvert av språkene de lærer enn et enspråklig barn vil eksponeres for sitt. Språkutviklingen skjer ikke parallelt i de ulike språkene barnet lærer seg da språkene brukes på ulike arenaer, situasjoner og aktiviteter. Det er normalt at barnet behersker språkene ulikt på ulike områder. For å kunne si noe om språkferdighetene til flerspråklige barn trengs det kunnskap om hva barna behersker i de ulike språkene.

Språk bygger på et fundament av erfaringer og begreper. Barnet bearbeider ny informasjon på bakgrunn av eksisterende erfaringer og begreper. Dette fundamentet er felles for barnets språk. Språkene fungerer som gjensidig støtte for hverandre i språkinnlæringsprosessen. Barnets morsmål er viktig i forhold til innlæring av nytt språk.

De barna som er over tre år da de lærer seg et nytt språk, vil som oftest ha en ikke verbal periode. I denne tiden lytter de og gjør seg kjent med det nye språket. Det er også vanlig at flerspråklige barn i en periode gjerne blander språkene når de snakker. Under innlæring av norsk vil språket være preget av overføringer fra morsmål, og gi forenklete konstruksjoner på norsk. Dette kaller vi for

mellomspråk. Morsmålets uttale, grammatikk og setningsstruktur er utgangspunktet for å snakke norsk. Dette fører til at setningsstrukturen og grammatikken vil høres «feil» ut på norsk. Når setningskonstruksjonen er lært på norsk kan vi høre at den også brukes steder der den ikke skal brukes. Når det gjelder ordforrådet kan vi høre at et ord brukes for flere ulike ord. Eks. Gå for dra, løpe, reise, fly. Det er vanlig at barna låner ord fra det ene språket til det andre. I denne perioden er språket ustabil. Ord, setningskonstruksjoner og bøyingsformer benyttes riktig i en sammenheng, men ikke den neste. Dette er ofte et uttrykk for at ferdigheter er på vei til å tilegnes, og ikke uttrykk for en språkvanske.

Personalet må ha kjennskap til barnas språkhistorie og språkutvikling på de ulike språkene barna behersker. Dette er av stor betydning for at det skal bli kvalitet på den uformelle og systematiske språkstimuleringen som gjennomføres. Flerspråklige barn utvikler språk og begreper på norsk på samme måte som enspråklige. Det vil si at det primært utvikles i uformelle læringssituasjoner tilknyttet hverdagsaktiviteter, hverdagssamtaler, rutiner og lek. Det aller viktigste er å få et stort og godt ordforråd på norsk da dette er avgjørende for senere lesing og læring i skolen.

For å sikre flerspråklige barns progresjon i utvikling av det norske språk kreves det at

- barna får anledning til å bruke det norske språket
- den voksne bruker barnetilpasset tale
- det i dialog/ samtale brukes visuell støtte
- barna får rikelig med førstehåndserfaringer
- den voksne ordsetter ting i omgivelsene, og ordsetter alle handlinger
- det fokuseres på barnets språklige forutsetninger, behov og nærmeste utviklingszone fremfor alder
- den voksne støtter barnet språklig i lek
- det legges til rette for systematisk språkopplæring i små grupper

3.0 Metoder for lærings- og utviklingsstøtte

3.1 Sosiokulturelt læringsyn

Vi legger et sosiokulturelt syn på lærings- og utviklingsstøtte til grunn for valg av våre metoder. Det vil si at læring skjer i et dynamisk samspill mellom barnet, omgivelsene og andre mennesker. Kvaliteten på disse samspillene er avgjørende for barns utvikling. Et rikt og variert språkmiljø er viktig for å utvikle barns språk- og kommunikasjonsferdigheter. Et godt språkmiljø innbyr til kommunikativ samhandling både verbalt og non verbalt. På denne måten ses språkmiljøet som både fysisk (rom/ omgivelser) og som en viktig del av den språklige samhandlingen mellom mennesker.

I IØK sine barnehager ser et fysisk miljø som innbyr til språklig aktivitet slik ut:

- Det finnes bøker i barnas høyde.
- Det finnes bilder som utgangspunkt for samtaler i barnas høyde.
- Barna har tilgang på sangkort og rim og regler.
- Barna har tilgang til bokstaver og tall.
- Dagstavlen er tilgjengelig i barnehøyde.
- Det er tilgjengelig lekemateriell som innbyr til språklig samhandling.
- Det er tydelig definerte lekesoner på avdelingene.
- Naturen brukes som språklæringsarena.
- Det er fokus på å redusere både lyd og visuell støy.
- Lekekasser merkes med bilder og tekst.
- Det er bilder med tegn til tale synlig på veggen dersom dette er et eller flere barns kommunikasjonsform.

3.2 Prinsipper for lærings- og utviklingsstøtte

Dynamisk samspill

Dette er et samspill som gir barnet mulighet til å ta steget over i sin nærmeste utviklingszone. Det er samspill som legger til rette for utvikling.

Dette krever voksne som har evne til å

- Være til stede i samspill med barnet
- reflektere over det som skjer i samspillet
- justere sin støtte i samspillet
- utvide og styrke barnas opplevelse og forståelse

Den nærmeste utviklingssonen

Den nærmeste utviklingssonen er et sentralt begrep i Vygotskys sosiokulturelle læringsteori. Barnets nærmeste utviklingszone befinner seg imellom det aktuelle utviklingsnivået og det potensielle utviklingsnivået. Det aktuelle utviklingsnivået forteller oss hva barnet allerede mestrer, mens det potensielle utviklingsnivået sier noe om hvor barnet kan nå med støtte og veiledning. Det er i den nærmeste utviklingssonen læringen finner sted i form av samspill med voksne eller mer kompetente barn.

Dette krever voksne som har evne til å

- observere barnas kompetanse, ferdigheter og utvikling
- observere som aktiv deltaker i barnas samspill
- være observatør på utsiden av barnas samspill

Støttende stillas

Den støtte og veiledning som barnet trenger i den nærmeste utviklingssonen bør gis i form av et støttende stillas. Det betyr at støtten og veiledningen barnet får må være i samsvar med barnets intensjon og mål med aktiviteten. Samtidig må det kunne fungere som et redskap slik at barnet kan nå sitt potensielle utviklingsnivå. Støtten gis gradert, det vil si at den justeres opp og ned etter barnets behov. Et språklig stillas kan blant annet gis i form av barnetilpasset tale, variere bruken av åpne og lukkede spørsmål, bruke lukespørsmål, bruk av bilder, bruke konkreter, positiv bekreftelse, ta utgangspunkt i barnas interesser og forenkla samtaletema.

Dette krever voksne som har evne til å

- forstå barns intensjoner med deres handlinger og uttrykk
- handle ut ifra barnets behov for støtte i den gitte situasjonen
- ikke gi mer støtte enn nødvendig

3.3 De spontane lærings situasjonene

I barnehagehverdagens mange små møter mellom mennesker foregår det språklige samspill, både verbale og nonverbale. De spontane språklige samspillene finner ofte sted i lek og aktiviteter, måltid, bleieskift, påkledning og avkledning og i overgangssituasjonene. Kvaliteten på disse samspillene er av stor betydning for barns språkutvikling. Disse samspillene blir til her og nå og fordrer at de voksne er bevisste på hva som fremmer barns språkutvikling i det daglige.

I IØK sine barnehager betyr dette at

- personalet setter ord på egne handlinger og barnas handlinger
- personalet er gode språklige rollemodeller for barna
- personalet bruker rim, regler og sanger
- personalet gir korte og tydelige beskjeder
- personalet bruker barnetilpasset tale
- personalet støtter barna med å ta tur i samtaler slik at de veksler mellom å lytte og snakke
- personalet bruker kommunikasjonsmetode avhengig av barnets behov
- personalet er bevisst på turtaking i samtalene, og gir barnet tid til å respondere. Samtalene må bestå av flere turvekslinger for at den skal være språkutviklende
- personalet skal sørge for at alle barn får positive erfaringer med å bruke språk som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenking og som uttrykk for egne tanker og følelser

3.4 De formelle lærings situasjonene

Formell språkstimulering foregår i en voksenstyrt og tilrettelagt læringsaktivitet. Det vil si at det foreligger en didaktisk plan med et formål for aktiviteten. De formelle lærings situasjonene skal bidra til progresjon og utvikling av nye ferdigheter. Hvert enkelt barn skal få tilpasset støtte i sin språkutvikling, de skal oppleve mestring og få mulighet til å utvikle et funksjonelt språk.

I IØK sine barnehager betyr dette at:

- de tilrettelagte læringsaktivitetene er satt i et system med tanke på hvem, hvor, hva og når
- de tilrettelagte læringsaktivitetene tar utgangspunkt i barnas utviklingspotensial og barnas interesser
- den voksne gir tilpasset språkstøtte

3.5 ASK- alternativ og supplerende kommunikasjon

Når man bruker alternativ og supplerende kommunikasjon, kommuniseres det på andre måter enn med tale. ASK kan være en erstatning for tale, et supplement til tale eller en støtte for å utvikle tale. Noen barn har behov for ASK i en periode for å utvikle gode språk- og kommunikasjonsferdigheter, mens andre har behov for å bruke ASK resten av livet grunnet en tilstand eller diagnose. Siden barn lærer språk gjennom samspill med andre, er det vesentlig at barn som har behov for ASK har samspillspartnere som forstår samme språk som dem. I et inkluderingsperspektiv vil det være nødvendig at alle barn i barnegruppa lærer seg å kommunisere på den ASK-metoden som brukes. Slik vil alle barn få mulighet til deltakelse, og oppleve seg selv som en del av et fellesskap. ASK vil på denne måten være en spesialpedagogisk tilrettelegging for noen, men være en allmennpedagogisk metode for hele barnegruppa.

Vi bruker alternativ- og supplerende kommunikasjon som allmennpedagogisk metode slik at

- alle barn får mulighet til å lære bruk og utvikle forståelse for ulike ord og begrep
- alle barn får mulighet til å lære hvordan de kan bruke språket med ulik hensikt
 - ✓ be om noe
 - ✓ spørre om noe det lurer på, for eksempel «hva er det/hvorfor det»
 - ✓ kommentere
 - ✓ sette ord på følelser
 - ✓ si seg enige eller til å protestere
 - ✓ tulle og tøyse

I IØK sine barnehager betyr dette at

- personalet bruker trådsnelle med kommunikasjonskort hver dag
- hver avdeling bruker dagtavle
- personalet bruker visuelle hjelpemidler og konkrete som støtte for språkinnlæring
- personalet anvender grunnleggende tegn til tale som støtte for verbalspråket
- personalet synger sanger med tegnstøtte, og bevegelsessanger

3.6 Valg av metoder

3.6.1 Didaktisk lesepraksis

Små barns leseutvikling starter lenge før de forstår det alfabetiske prinsipp og har knekt lesekoden. Leseutviklingen starter allerede når barna forstår hva som er opp og ned i en tekst, hvordan man blar i boka og hvordan bildene forteller. Dette får betydning for hva vi leser, hvorfor vi lese og hvordan vi leser for barn i førskolealder (Solstad, 2008).

Didaktisk lesepraksis

1. **Valg av bok:** Voksne eller barn velger bok, dette avhenger av formålet med lesingen. De voksne skal ha kunnskaper om bøkene som tilbys.
2. **Dialogisk høytlesing:** Voksen og barn starter med å samtale om tittel og omslag på boka. Der etter leses vaskeseddelen på baksiden. Før og underveis i høytlesingen er det nødvendig å samtale om ord og begreper som er viktige for å få forståelse for handlingen i boka. Dette kalles lesestopp. Når det leses bildebøker skal barna se tekst og bilde *samtidig*. Dette for at

ikke leseforståelsen skal gå tapt. Den voksne leser med innlevelse og engasjement, bruker stemme og mimikk.

- Litterær samtale:** Den voksne og barna samtaler om innhold, personene i boka/ fortellingen og handlingen. Den voksne stiller åpne spørsmål slik at barna får mulighet til å reflektere omkring det som er lest. Her skal det være rom for å formulere egne tanker og meninger, samtidig som de kan trekke paralleller til sin egen hverdag og opplevelser.
- Bearbeiding av leseopplevelsen og de litterære samtalene:** I etterkant av leseprosessen og den litterære samtalen gjøres det ulike aktiviteter knyttet til den boken som er blitt lest. Dette kan for eksempel være tegne, male, forme, dramatisere, leke, tekstskaping, lage egne bøker, barna gjenforteller handlingen fra boka, kikkhull, samtalefortellinger, dikt, rim, regler og sanger.
- Evaluering og dokumentasjon:** Etter hver lesestund evaluerer den voksne seg selv, hva som fungerte bra og hva som kunne vært gjort annerledes. I tillegg kan det loggføres det barna mestrer, og hva de trenger støtte og veiledning i for å videreutvikle seg. Barnas arbeidsprosesser dokumenteres også.

3.6.2 Tankekart

Dette er en metode som gir mulighet til å gå i dybden på et begrep av gangen. Gjennom bruk av tankekart visualiseres og struktureres barnas kunnskap om ordene. Det bidrar til økt begrepsforståelse og økt ordforråd. Tankekartet vil bestå av stikkord, bilder og tegninger som kommer til underveis i samtalen mellom den voksne og barna. I samtalen snakkes det om begrepets innholdside, forside og bruksside.

«Illustrasjon Ann Kristin Ruud Christiansen»

4.0 Språkutvikling- skjematisk oversikt

I det følgende beskrives forventet språkutvikling hos barn i barnehagealder. Oversikten forteller hvordan personalet skal legge til rette det pedagogiske arbeidet for å støtte barnas språkutvikling på best mulig måte.

0- 1 år Det tidlige samspillet
<ul style="list-style-type: none">• Det sosiale smilet er på plass• Gråt brukes som kommunikasjonsmiddel• I første levemåned responderer barnet med tilfredshet når de voksne berører eller snakker til det• Vokalisering som svar på omsorgspersonens tale, og for å få omsorgspersonen i tale allerede i første levemåned• Får den voksnes oppmerksomhet omkring et objekt ved fire måneders alder• Babling når barnet nærmer seg seks måneder• Ved seks måneders alder strekker barnet seg etter objekter• Barnet inviterer til samspillslek ved åtte-ti måneders alder• I det første leveåret er barnet spesielt følsomme for tonehøyde, klang, lydstyrke, rytme og varighet. Barns dialekt formes i denne tiden.
Kjennetegn på god praksis
<ul style="list-style-type: none">• Positiv respons på barnets uttrykksformer• Aktiv tolkning av barnets handlinger• Være tilgjengelige og deltakende i barns lek og hverdags situasjoner for å utvikle barnets dialogkompetanse• Felles oppmerksomhet styrt av blick, og sette ord på det som er i fokus• Bruk av kroppsspråk, mimikk, handlinger og objekter i kommunikasjon med barna• Turtaking• Introdusere barnet for pekebøker
Metoder for lærings- og utviklingsstøtte Mål: Hjelp barnet å organisere og bearbeide informasjon
<ul style="list-style-type: none">• Bruk av konkrete
Aktiviteter
<ul style="list-style-type: none">• Sang• Rim og regler• Pekebøker

1- 2 år- Språkspurt	
Språkforståelse	Språkproduksjon
<ul style="list-style-type: none">• Lytter til lesing, og kan peke på bilder på oppfordring• Følger enkle instruksjoner knyttet til situasjonen• Forstår mange flere ord enn det kan uttrykke verbalt• Gjører «late-som- leker» (snakker i telefonen, mater dukken...)	<ul style="list-style-type: none">• 1 ½ åringer har 20- 50 ord og bruker disse å kommunisere med• 1 ½ åringer begynner å kombinere ord til toordsytringer• Mestrer konsonanter, særlig først i ord• Når barnet overstiger 50 ord starter ordspurten. Barnet spør aktivt etter navn på gjenstander• Ønsker å være i samspill med andre. Non verbalt gjennom kroppsspråk og gester eller verbalt ved at de spør hva ting heter
Kjennetegn på god praksis	
<ul style="list-style-type: none">• Den voksne sørger for turtaking i lek og samspill• Den voksne gir barnet tid til å respondere, og viser interesse for det barnet uttrykker• Den voksne etablerer felles fokus gjennom bruk av blikk, peking, pekebøker, sanger, rim og regler• Den voksne gir barna førstehåndserfaringer• Den voksne er sensitive og forsøker å tolke/ sette ord på barnas handlinger og ytringer• Den voksne gjentar korrekt det ordet barnet forsøker å si	
Metoder for lærings- og utviklingsstøtte Mål: hjelpe barnet å organisere og bearbeide informasjon	
<ul style="list-style-type: none">• Tankekart• Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)• Didaktisk lesepraksis• Snakkepakken• Bruk av konkrete• Registrere totale ordforråd (norsk og morsmål)	
Forslag til ukentlige aktiviteter	
<ul style="list-style-type: none">• Bruke pekebøker og bildebøker• Leser rim og regler• Synger sanger med bevegelser og tegn• Klappe stavelser for å tydeliggjøre ordets struktur• BRAVO- leken	

2- 3 år- Grammatisk utvikling	
Språkforståelse	Språkproduksjon
<ul style="list-style-type: none">• Interesse for rim og regler• Liker å bli lest for• Forstår meningsmotsetninger som stor-liten• Kan følge en toleddet oppfordring/instruks	<ul style="list-style-type: none">• Bruker språket i leken• Bruker treordsytringer• Deltar i sanglek, rim og regler• 3- åringen har ca 1000 aktive ord• Begynne å bruke preposisjoner og pronomener• Bruker spørreordet «hva»• Bruker de ubestemte artiklene <i>en, ei, et</i>• Uttrykker fremtidige hendelser med <i>skal, vil, har lyst til, må</i>
Kjennetegn på god praksis	
<ul style="list-style-type: none">• Den voksne snakker om ting som har skjedd/ vil skje• Den voksne snakker i korte setninger som inneholder enkel og grammatisk rett setningsoppbygging• Den voksne bruker inviterende spørsmål, og fyller ut og utvider barnets ytringer• Den voksne bruker åpne spørsmål• Den voksne gjentar det barnet sier med korrekt grammatikk• Den voksne støtter barna i å sette ord på handlinger i lek, hendelser og følelser• Den voksne er i interaksjon med barna over lenger tid, ikke bare korte øyeblikk• Den voksne er aktiv deltaker i barnas lek• Gi barna verbale ytringer de kan bruke i ulike situasjoner «<i>Jeg vil ikke at du...</i>», «<i>Nå er det min tur</i>», «<i>Se hva jeg har</i>», «<i>Kan jeg være med?</i>»• Den voksne skjerner barnas aktivitet/ lek slik at de får mulighet til å opprettholde fokus/konsentrasjon• Den voksne skriver huskelapper, beskjeder og annet sammen med barna for å skape interesse rundt skriftspråket	
Metoder for lærings- og utviklingsstøtte	
Mål: Hjelp barnet å organisere og bearbeide informasjon	
<ul style="list-style-type: none">• Tankekart• Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)• Didaktisk lesepraksis• Snakkepakken• Bruk av konkrete• Registrere totale ordforråd (norsk og morsmål)	
Forslag til ukentlige aktiviteter	
<ul style="list-style-type: none">• Rim, regler, sang og sangleker• Enkle bildebøker• Klapp stavelser for å tydeliggjøre ordets struktur• Dialogisk høytlesing i små grupper• Enkle memoryspill eller Lottospill• Små lekegrupper med kjent leketema• BRAVO- leken	

- Munnmotoriske aktiviteter

3- 4 år- Utvikling av hverdagsspråk

Språkforståelse	Språkproduksjon
<ul style="list-style-type: none">• Forstår enkle hv-spørsmål• Forstår nektende setninger• Forstår enkle sammenhenger (hva gjør du når du er sulten? Hva må vi ha på når det regner)• Forstår farge-, form-, størrelsesord	<ul style="list-style-type: none">• Språket er fremtredende i leken• Leker og tøyser med språket• Er interessert i rim• Kan bruke språket til å uttrykke meninger, ønsker og følelser• Kan bruke <i>kunne, ville</i> og spørreordene <i>hvem og hvilke</i> i setninger• Barnet har ferdigheter i å bruke preposisjoner, adjektiv, pronomen og nektende setninger• Bruker en del uregelrette flertallsformer (eks. <i>bøker, menn</i>)• Kan bruke sammensatte setninger (setninger med flere ledd) ved å bruke bindeord <i>og, men</i>
Kjennetegn på god praksis	
<ul style="list-style-type: none">• Den voksne er en aktiv lytter• Den voksne legger til rette for gode hverdagssamtaler• Gi barna verbale ytringer det kan bruke i ulike situasjoner «<i>Jeg vil ikke at du...</i>», «<i>Nå er det min tur</i>», «<i>Se hva jeg har</i>», «<i>Kan jeg være med?</i>»• Den voksne skjermer barnas lek slik at de får mulighet til å opprettholde fokus/konsentrasjon• Den voksne deltar i barnas lek for å forsikre seg om at alle får mulighet til å delta ut ifra deres forutsetninger• Etablering av egen skrive/ tegnekrok hvor barna har tilgjengelig det de trenger for å skrive og lage små bøker	
Metoder for lærings- og utviklingsstøtte	
Mål: Hjelp barnet å organisere og bearbeide informasjon	
<ul style="list-style-type: none">• Tankekart• Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)• Didaktisk lesepraksis• Snakkepakken• Bruk av konkrete	

Forslag til ukentlige aktiviteter

- Lage historier sammen med barna slik at de utvikler fortellerkompetanse
- Lek med rimord
- Lek med rytmen i ord
- Munnmotoriske aktiviteter
- Spille spill
- Dialogisk høytlesing
- Barna gjenforteller fra en fortelling, eventyr eller bildebok ved hjelp av bildestøtte/konkreter
- Lekeskriving

4- 5 år Etablere fortelle- og samtaleferdigheter. På vei mot lesing og skriving

Språkforståelse

- Forstår det meste som blir sagt
- Følger kompliserte oppfordringer/instrukser
- Forstår gradbøying av en del adjektiv
- Kan klassifisere begreper (mat, dyr...)
- Gjenkjenner sitt eget navn nedskrevet
- Lytte ut første lyd i ord
- Kan gjenkjenne logoer

Språkproduksjon

- Har ordbøyninger og syntaks (setningsoppbygging) som en voksen
- Uttaler stort sett språklidene korrekt
- Kan forklare ords betydning
- Kan fortelle om egne erfaringer i nåtid og fortid på en forståelig måte
- Setter hendelser i riktig rekkefølge
- Har rimeferdigheter
- Eksperimenterer med skriftspråket
- Språket dominerer i lek

Kjennetegn på god praksis

- Den voksne er en aktiv samtalepartner som undrer seg sammen med barna
- Den voksne stiller åpne spørsmål
- Den voksne peker ut leseretning med fingeren når man leser bok sammen
- Den voksne utforsker skriftspråket sammen med barna
- Den voksne skjelner mellom bokstavsymbol og lyd
- Den voksne igangsetter og deltar i regellek

Metoder for lærings- og utviklingsstøtte

Mål: Hjelp barnet å organisere og bearbeide informasjon

- Tankekart
- Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)
- Didaktisk lesepraksis
- Snakkepakken
- Bruk av konkreter

Forslag til ukentlige aktiviteter

- Lytteleker
- Munnmotoriske aktiviteter
- Rollelek
- Mitt skip er lastet med (eks. ord som inneholder *baby, bil...* Ord som starter på f.eks *s, t, a*)
- Tankekart for å utvide begrepsforståelse
- Dialogisk høytlesing
- Tekstskaping for å utvikle barnas forståelse for skriftspråket og fortellerkompetanse
- Lage bøker

5.0 Foreldresamarbeid, observasjon, kartlegging og dokumentasjon

Foreldrene er de viktigste samarbeidspartnerne når det gjelder å få kunnskap om barnas språk. Dette sammen med observasjon og kartlegging av språkferdigheter vil gi god informasjon om hvordan man bør tilrettelegge et språkstimulerende miljø for hvert enkelt barn. Informasjonen brukes på systemnivå, men vil også kunne utløse tiltak rundt enkeltbarn.

- Vi bruker Samtaleguide om barns morsmål ved oppstarts samtale, og de øvrige samtalene med foreldre av flerspråklige barn.
- Foreldre får informasjon om *Handlingsplan for språk og kommunikasjon- IØK barnehage*.
- Foreldrene får informasjon om alternativ- og supplerende kommunikasjon.
- Vi bruker TRAS og Alle med når vi undrer oss over enkeltbarns språkutvikling.
- Gjennom didaktiske planer og pedagogisk dokumentasjon for språkarbeidet, dokumenterer avdelingene sin språklige pedagogiske praksis.
- Systematisk observasjon av barns språk ligger til grunn for utvikling av avdelingens språkmiljø, og for å sikre progresjon i barnas utvikling.
- Foreldresamtaler hvor språklig utvikling er en viktig del av samtalen.
- Ved bekymring/ undring inviterer vi straks foreldrene til dialog. Vi benytter flytskjema fra logopedtjenesten og/ eller System for samhandling.

Vedlegg

TRAS sjekkpunkter

TRAS Sjekkpunkter 2-3 år	
Samspill <ol style="list-style-type: none">1. Viser barnet interesse for å leke med andre?2. Ønsker barnet å hjelpe til med ulike gjøremål?3. Tar barnet initiativ til positiv kontakt med andre?	Språklig bevissthet <ol style="list-style-type: none">1. Viser barnet interesse når dere ser i bildebøker?2. Deltar barnet aktivt i rim og regler?3. Deltar barnet i sangleker?
Kommunikasjon <ol style="list-style-type: none">1. Viser barnet behov for å meddele seg på eget initiativ?2. Henvender barnet seg verbalt på eget initiativ?3. Kan barnet være i dialog om noe i kortere tid?	Uttale <ol style="list-style-type: none">1. Uttrykker barnet seg som oftest forståelig?2. Kan barnet uttale ord med /m/, /n/, /b/, /t/, /d/?3. Er barnets uttale av ord vanligvis tydelig?
Oppmerksomhet <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet rette oppmerksomheten mot en oppgave?2. Kan barnet holde oppmerksomheten mot noe i kortere tid?3. Liker barnet å bli lest for?	Ordproduksjon <ol style="list-style-type: none">1. Bruker barnet substantiv fra dagliglivet?2. Bruker barnet verb fra dagliglivet?3. Bruker barnet pronomen som viser til barnet selv (eks; <i>Jeg, min, mitt</i>)?
Språkforståelse <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet peke ut dagligdagse gjenstander?2. Kan barnet følge en instruksjon?3. Kan barnet finne riktig gjenstand ved at verbet nevnes?	Setningsproduksjon <ol style="list-style-type: none">1. Bruker barnet 2- 3 ordsytringer?2. Har barnet begynt å stille spørsmål (med tonefall/ spørreord)?3. Bruker barnet ytringer der <i>nei</i> eller <i>ikke</i> forekommer?

TRAS Sjekkpunkter 3-4 år	
Samspill <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet følge regler i lek som blir ledet av voksen?2. Klarer barnet å få andre barns positive oppmerksomhet mot noe de selv er opptatt av?3. Kan barnet følge instruksjoner ved å imitere andres atferd?	Språklig bevissthet <ol style="list-style-type: none">1. Husker barnet rim, regler, sangleker som ofte blir brukt?2. Kan barnet være med på å lage rim?3. Kan barnet ved bruk av bilder høre forskjell på ord som høres nesten like ut?
Kommunikasjon <ol style="list-style-type: none">1. Bruker barnet språket relevant i forhold til situasjonen?2. Kan barnet være i dialog over lengre tid?3. Kan barnet formulere sine ønsker, følelser og behov verbalt?	Uttale <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet uttale ord med /k/ og /g/ riktig?2. Bruker barnet lydene /s/, /f/, /v/ riktig i begynnelsen av ord?3. Kan barnet uttale alle stavelsene i ord (eks <i>paraply, elefant</i>)
Oppmerksomhet <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet holde fast på en selvvalgt aktivitet?2. Kan barnet sitte på plassen sin uten å forlate den når det forventes at det skal sitte i ro?3. Kan barnet vente på tur uten å miste oppmerksomheten?	Ordproduksjon <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet bruke flertallsform av substantiv?2. Bruker barnet spørreord som <i>hvem, hva, hvor</i>?3. Bruker barnet fortidsbøying av verb?
Språkforståelse <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet sortere ting i kategorier?2. Forstår barnet uttrykk som inneholder preposisjoner?3. Forstår barnet minst 3- 4 fargenavn	Setningsproduksjon <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet bruke setninger på inntil 4 ord i rett rekkefølge?2. Bruker barnet setninger med preposisjoner?3. Kan barnet binde sammen setninger med <i>og, men</i>

TRAS Sjekkpunkter 4-5 år	
Samspill <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet delta i samlek med andre barn over tid?2. Deltar barnet i rollelek?3. Følger barnet sosiale spilleregler?	Språklig bevissthet <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet rime på egen hånd?2. Kan barnet lytte ut første lyd i ord?3. Kan barnet skrive navnet sitt?
Kommunikasjon <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet fortelle en historie med en viss sammenheng?2. Kan barnet gjøre seg forstått og ta mottakers perspektiv?3. Kan barnet fortelle gåter og vitser?	Uttale <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet uttale konsonantsammensetninger i ord?2. Kan barnet uttale /s/-lyden riktig?3. Kan barnet uttale /r/-lyden riktig?
Oppmerksomhet <ol style="list-style-type: none">1. Kan barnet holde oppmerksomheten mot noe over lengre tid?2. Kan barnet leke uten å forstyrre andre/ avbryte andre?3. Kan barnet leke eller delta i frie aktiviteter på en adekvat måte?	Ordproduksjon <ol style="list-style-type: none">1. Bruker barnet fargenavn i relasjon til andre ord?2. Har barnet begynt å bruke overbegrep (<i>sommerklær- vinterklær, husdyr- ville dyr</i>)?3. Bruker barnet ord for antall, form og størrelse?
Språkforståelse <ol style="list-style-type: none">1. Forstår barnet gradbøying av adjektiv?2. Forstår barnet negasjon i innføyde setninger?3. Kan barnet fortelle om hva ting er?	Setningsproduksjon <ol style="list-style-type: none">1. Stiller barnet <i>hvordan-</i> og <i>hvorfor-</i> spørsmål?2. Kan barnet bruke setninger som viser til noe som <i>har hendt, skal hende</i>?3. Bruker barnet <i>fordi-</i>setninger?

Kilder

Espenakk U, Klem M, Rygvold A.L, Ottem E, Saltveit V (2007) *Språkveilederen*. Bredtvet kompetansesenter

Espenakk U, Frost J, Færevaag M, Horn E, Løge I.K, Solheim R og Wagner Å.K (2011) *TRAS-observasjon av språk i daglig samspill*. INFOVEST forlag

Færevaag M. *Dynamiske samspill med barn* <https://sprakloyper.uis.no/sites/default/files/2021-06/Dynamisk%20samspill%20med%20barn.pdf>

Høigård A (2006) *Barns språkutvikling- muntlig og skriftlig*. Universitetsforlaget

Solstad T (2008) *Les mer! Utvikling av lesekompetanse i barnehagen*. Universitetsforlaget

Statped.no <https://www.statped.no/tiltak-og-tilrettelegging/dld/>